

Covid-19 Pandemisinde Artan Şiddet Olaylarında Gözardı Edilen Mağdur Çocuklar

Victims of Children Ignored in Increasing Violence in the Covid-19 Pandemic

Esra IŞIK¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk
Gelişimi Bölümü,
esraisik@hitit.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8779-7248

Başvuru: 25.06.2021
Kabul: 05.01.2022

Atıf:
Işık, E. (2022). Covid-19
pandemisinde artan şiddet olaylarında
gözardı edilen mağdur çocuklar.
Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(1), 317-
338.. DOI: 10.33417/tsh.957361

ÖZET

Covid-19 pandemisi bireylerin yaşam rutinlerinde birçok değişikliğe neden olmuştur. Salgının yayılmasını önlemek amacıyla alınan tedbirler kapsamında gündelik kazanç sağlayan iş yerlerinin kapatılması, sokağa çıkma kısıtlamaları kapsamında aile bireylerinin uzun süre ve birlikte evde kapalı kalması, artan iş yükü ve sorumlulukların ebeveynlerde oluşturduğu tükenmişlik hissi gibi birçok etmen aile içi iletişim dengelerini olumsuz etkilemiştir. Yaşanan tüm bu değişikliklere uyum sağlama süreci bireylerin stres düzeylerinin artmasına ve dolayısıyla aile içi şiddet olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Pandemi sürecine ilişkin yapılan çalışmalarda kadın şiddetine sıklıkla yer verilmesine karşın yaşanan aile içi şiddette çocukların durumunu ele alan yeterli çalışma olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada pandemi nedeniyle artan aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru konumunda olabilmelerine rağmen şiddetin göz ardı edilen mağdurları olan çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine değinmek amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca şiddet mağduru ve/ya tanığı çocuklara ve ailelerine yönelik uygulanan müdahale ve sağaltım çalışmalarına yer verilerek yapılacak diğer çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Covid-19, pandemi, aile içi şiddet, çocuk, mağdur

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic has caused many changes in the life routines of individuals. Within the scope of the measures taken to prevent the spread of the epidemic, many factors such as the closing of workplaces that provide daily income, within the curfew restrictions family members are closed together at home for a long time, the increasing workload and the feeling burnout of parents due to responsibilities negatively affected the communication balance within the family. The process of adapting to all these changes has led to an increase in the stress levels of individuals and therefore domestic violence incidents. Although violence against women is frequently included in studies on the pandemic process, it has been observed that there are not enough studies addressing the situation of children who are taking place in domestic violence. In this study, it is aimed to address the negative effects of violence on children who are ignored despite the fact that they may be witnesses or victims of increased domestic violence due to the pandemic. The review also included intervention and treatment studies for children who were victims and/or witnesses of violence and their families, and suggestions were made for other studies to be carried out.

Keywords: Covid-19, pandemic, domestic violence, children, victim

GİRİŞ

Mevcut pandemi Liu ve Doan (2020) tarafından bireyi fiziken ve ruhen yoran, yıpratıcı ve uzun vadeli sağlık problemlerine neden olan kronik bir stres etkeni olarak tanımlanmıştır. Pandemi gündemi Türkiye’de ilk koronavirüs vakasının görüldüğü 11 Mart tarihinde başlamış ve sonrasında vakaların hızla artması ile birlikte alınan tedbirler ve kısıtlamalarla (sokağa çıkma yasağı, seyahat kısıtlamaları, karantina tedbirleri, okul ve iş yerlerinin kapatılması, evden çalışma ve uzaktan eğitim) bireylerin yaşam rutinlerinde birçok değişikliğe neden olmuştur (Chung, Lanier ve Wong, 2020; Fegert, Vitiello, Plener ve Clemens, 2020; Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020). Yaşam rutinlerinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle bireyler pandemi sürecinden psikolojik, sosyal (Ünal, Atik ve Gözüyeşil, 2020) ve ekonomik bağlamda etkilenmişlerdir (Prime, Wade ve Browne, 2020).

Pandemi yalnızca halk sağlığı ve ekonominin durağanlığı için değil, aynı zamanda aile refahı için de küresel bir krizi temsil etmektedir (Prime vd., 2020). Covid-19 salgını nedeniyle bireylerin yaşam tarzlarının, davranış ve alışkanlıklarının kısa sürede hızlı bir şekilde değişmesi ile (Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020) meydana gelen sıkıntıların ve olumsuz ruh hallerinin aile üyelerini etkilediği kabul edilmelidir (Liu ve Doan, 2020). Ebeveynlerin pandemi öncesi yaşantılarına kıyasla pandemi döneminde zorluklarla daha fazla karşılaşmaları bireysel ve ikili ilişkilerinde stres düzeylerini artırmıştır (Spinelli, Lionetti, Pastore ve Fasolo, 2020). Artan stres düzeyi aile içi ilişkilerde bozulmaların meydana gelmesine ve aile içi şiddet olaylarının daha fazla görülmesine neden olmuştur (Bulgurcuoğlu ve Kelebek-Küçükarslan, 2020; Family Health in Europe-Research in Nursing, 2020; *Kadına Yönelik Şiddete Son*, 2021). Dahası, pandemi öncesinde aile içi şiddetin yaşanmadığı hanelerde dahi yeni vakalar görülmeye başlanmıştır. Nitekim Günindi ve Ersöz (2020) yaptığı çalışmada pandemi döneminde kadınların eşleriyle yaşadıkları tartışmaların arttığını, aynı zamanda çalışmaya katılan dört kadından birinin ilk defa pandemi döneminde eşlerinden şiddet gördüklerini belirttikleri bulgusunu elde etmiştir.

Aile içi şiddet vakalarının pandemi döneminde artış göstermesinde birtakım etkenlerin önemli rol oynadığı söylenilebilir. Bu etkenlerin ilki; sokağa çıkma kısıtlamaları kapsamında alınan tedbirler doğrultusunda gündelik kazanç sağlayan bireylerin iş yerlerinin kapanması sonucunda yaşanan ekonomik sıkıntının bireylerin stres düzeylerini artırmada etkili olmasıdır. Nitekim birçok ailede bireysel ve toplumsal açıdan risk faktörü oluşturan düşük gelir (Gleason, Goldson ve Yogman, 2016) ve yaşanan ekonomik sıkıntılar yaşanan stres düzeyini artırmakta ve artan stres düzeyi ebeveynlerin, çocukların ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin refahı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Crnic, Gaze ve Hoffman, 2005). İkinci etken; pandemi döneminde zaten ekonomik sıkıntısı artan bireylerin pandemiye ilişkin uygulanan kısıtlamalarla evde kalış sürelerinin artması ve bu kapsamda bireylerin diğer aile üyeleriyle birlikte normale kıyasla evde daha uzun süre geçirmek zorunda kalmaları gösterilebilir. Ekonomik sıkıntı yaşayan bireylerin yanı sıra bireylerin mevcut pandemi kısıtlamaları kapsamında evde uzun süre birlikte vakit geçirmeleri de aile içi iletişim dengelerini etkileyerek şiddet olaylarının yaşanmasına neden olabilmektedir. Nitekim Brooks vd.

(2020) karantina tedbirleri süresinin uzamasının bireylerin strese neden olan durumlara daha uzun süre maruz kalmalarına neden olduğuna ve artan süreye bağlı olarak bireylerin bu süreçten psikolojik olarak daha fazla etkilendiklerine değinmiştir. Üçüncü etken ise; alınan tedbir ve kısıtlamaların neden olduğu evde kalış süresinin, işsizliğin ve tüm aile üyelerinin evde uzun süre birlikte vakit geçirmeleri neticesinde artan iş yükü ve sorumlulukların neden olduğu bitkinlik, bezmişlik ve yorgunluğun eşlik ettiği ebeveyn tükenmişliğinin yaşanmasıdır. Ebeveyn tükenmişliği hem babalar hem anneler tarafından yaşanmasına karşın; özellikle ebeveyn tükenmişliğinin kadınlar üzerinde daha fazla etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen tüm bu etmenler kapsamında evde artan gerilimin eşlik ettiği stres, pandemi sürecinde eşleri tarafından mağdur edilen kadınların ve mağdur edilen kadınlara kimi zaman tanık kimi zaman da mağdur olarak eşlik eden çocukların sayısının artmasına neden olduğunu düşündürmektedir.

Tüm bu bulgular ışığında mevcut çalışma iki başlık şeklinde ele alınarak aşağıda yer alan araştırma soruları kapsamında incelenmiştir:

- Pandemi kapsamında bireylerin yaşamlarında meydana gelen değişikliklerin ve artan stresin aile içi şiddete etkileri ile çocuklar üzerindeki olası olumsuz sonuçları nelerdir?
- Şiddet mağduru ve/ya tanığı çocuklara ve ailelerine yönelik ne gibi müdahaleler ve sağaltım çalışmaları uygulanmaktadır?

Araştırma sorularından ilkinin yanıtlamak amacıyla yukarıda bahsi geçen etmenlerin aile içi şiddeti tetiklemeye yönelik etkilerinin kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. **İlk olarak**, pandeminin bireylerin ekonomik durumlarında yarattığı çöküşün bireyler arası ilişkiler ve aile içi şiddet üzerindeki etkilerine değinilecektir. Küresel bir salgın olan koronavirüs birçok iş yeri ve işletmenin kapatılması nedeniyle ailelerin ekonomik refahlarında çalkantılara, işsizliğe ve yaşanan ekonomik değişimlere eşlik eden zorlukların görülmesine neden olmuştur (Altın, 2020; Brown, Doom, Lechuga-Peña, Watamura ve Koppels, 2020; Günindi Ersöz, 2020; Prime vd., 2020). Etkileri uzun süre devam edecek gibi görünen ekonomik zorlukların (Prime vd. 2020) stresi artırdığı bir ortamda yaşama olasılığı (Brown vd. 2020) aile içi şiddet vakalarının artmasına neden olmuştur.

Her ne kadar pandemi sürecinde finansal stres ve işsizlik korkusu yaygın bir problem olarak görülse de, pandemi öncesinde de ekonomik sıkıntı yaşayan ailelerin ekonomik açıdan daha rahat bir yaşam tarzına sahip olan ailelere kıyasla daha fazla sıkıntı yaşadıkları söylenebilir (Prime vd., 2020). Literatürde yaşanan ekonomik sıkıntıların aile içi şiddet ve çocuk istismarı vakalarını artırmada etkili olduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Nitekim Bernard Van Leer Vakfı (2014) tarafından Türkiye’de 0-8 Yaş Arası Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması kapsamında yapılan çalışmadan elde edilen bulgularda; işsiz kalma ve travmatik olaylara maruz kalan ailelerde çocukların daha çok duygusal ve fiziksel şiddete maruz kaldığı ve tanıklık ettiği belirtilmiştir. Araştırmada ayrıca ülkemizde yaşayan ailelerin ekonomik durumları düzeldikçe çocuğun duygusal ve fiziksel şiddete uğrama ile aile içi şiddete tanık olma durumlarında azalma olduğu belirtilmiştir.

Ailelerin sosyoekonomik düzeylerinin düşük olması ve yaşanan fakirlik, ailelerde stres yükünün artmasına ve ebeveynin tahammül sınırlarının daralmasına neden olabilir (Jones ve Prinz, 2005). Yaşanan ekonomik sıkıntıların stresinin ebeveynlerin sorumluluklarına taşması (Liu ve Doan, 2020) ekonomik sıkıntı yaşayan ebeveynlerin üstlendikleri ebeveynlik sorumluluğunu fiziksel ve duygusal olarak daha yorucu hale getirir (Bauer ve Webster-Stratton, 2006). Slack vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada ekonomik zorluklar yaşayan ailelerin işsizlik nedeniyle artan stres düzeyleri neticesinde çocuklarını istismar etmeye yönelik eğilimlerinin arttığı belirtilmiştir. Ayhan ve Özkan (2016) tarafından yapılan bir diğer çalışmada da; ailenin gelirin ve ebeveynlerin çalışma durumunun ergenlerin aile içi şiddet olaylarına tanık olma oranları üzerinde etkili olduğu, işsiz olan babaların daha fazla şiddet uyguladığı ve dolayısıyla babaları işsiz olan ergenlerin şiddet tanıklığının babaları çalışan ergenlere kıyasla daha fazla olduğu bulgusu paylaşılmıştır. Çalışmada ayrıca şiddetin tanıdığı olan ergenlerin şiddeti kabullenmesi ve uygulaması arasında da pozitif bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Özellikle pandemi sürecinde öngörülemez bir şekilde ortaya çıkan ekonomik gerilimin yönetilmesi sürecinde sıkıntılar yaşanmıştır. Bay Karabulut (2021) tarafından pandemi döneminde kadının ele alındığı çalışmada, pandemi sürecinde sahip olduğu işi kaybeden ya da ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan erkeklerin yaşadıkları gerilimin aile içerisindeki anlaşmazlıkları artırarak eşler arasında daha çok tartışma yaşanmasına ve daha öncesinde de şiddete maruz kalan kadınların daha çok şiddete maruz kalmalarına neden olduğu bulgusu paylaşılmıştır.

Pandemi süreci tüm aileleri ve çocukları etkilemesine karşın özellikle içinde buldukları dezavantajlı konumdan dolayı yüksek risk grubunda olan çocukları pandemi sürecinde daha fazla etkilediği söylenilebilir. Bu grubun daha yüksek risk altında olma nedenlerinden biri özellikle düşük geliri ailelerde ekonomik durumun bozulması nedeniyle artan ekonomik baskıdır. Yüksek risk altında olmaya neden olan bir diğer etmen ise ailelerin çocuklarına evden eğitime ve boş zaman aktivitelerine yönelik sağladıkları imkânların ekonomik düzeylerine göre değişkenlik göstermesidir (Fegert vd., 2020). Tüm bu çalışmalardan elde edilen bulgularda da belirtildiği gibi bireylerin ekonomik dengelerinde meydana gelen olumsuz değişimler, ebeveynlerin mevcut kaynaklarının kullanımını ve ekonomik olarak sürecin istenilen şekilde yönetilmesini etkilemektedir. Beklenilmedik her durumun bireyler üzerinde stres düzeyini artırdığı bilinen bir gerçektir. Nitekim pandemi nedeniyle kapanan iş yerleri birçok bireyin gelir-gider dengesinde dalgalanmalara ve hiç beklemedikleri ekonomik bir çöküş içerisine girmelerine neden olarak bireylerin geçim şartlarında ve yaşam tarzlarında beklenmedik değişikliklere neden olmuştur. Ekonomik bütçenin zarar görmesine bağlı olarak ihtiyaçların yeterince karşılanamaması, işsiz kalınan sürenin artması ve sürecin ne zaman biteceğine ilişkin yaşanan belirsizlik bireylerde stresin görülme oranının artmasına, artan stresin aile içi ilişkilere olumsuz bir şekilde yansımaya ve aile içi şiddet olaylarının görülme olasılığının artmasına neden olduğu şeklinde yorumlanabilir. Artan stres aile içi ilişkilerde sarsıntıya neden olarak aile dengelerini etkilemekte ve işlevsel olmayan yöntemlere başvurulması şiddete yönelim noktasında bir risk etmeni oluşturmaktadır. Pandemi gibi bir süreçte beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan ekonomik problemlerin neden olduğu stresin aile içi şiddeti tetikleyen ve şiddet

tanıklığını artıran bir risk unsuru olduğu gerçeğinden yola çıkılarak ekonomide meydana gelen değişikliklerin çalışma kapsamında ele alınması gereken önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir.

Aile içi şiddet vakalarının pandemi döneminde artış göstermesinde rol oynayan **ikinci etken olarak**; pandemi süresince alınan mevcut tedbir ve önlemler kapsamında bireylerin evde kalış sürelerinin artması ile birlikte aile üyelerinin birlikte geçirmek zorunda oldukları zamanın artmasına bağlı olarak meydana gelen iletişim sorunlarının neden olduğu şiddet ele alınacaktır. Bu kapsamda iş yerlerinin kapanması ile birlikte ekonomik sıkıntısı artan bireylerin evde kalış sürelerinin artmasının yanı sıra okulların ve sosyal mekânların kapatılması ile birlikte çocukların ve kadınların da eve kapanmaları aile içi iletişim dengelerini etkileyerek şiddet olaylarının görülmesine neden olmuştur.

Karantina süreci beraberinde getirmiş olduğu korku, stres ve endişe gibi duygularla bireyler arası tüm ilişkileri etkilediği gibi aile içi ilişkileri de etkilemiştir (Uzun, Karaca ve Metin, 2021). Nitekim Brooks vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada stres altındayken bireylerin birbirlerine olan yakın temaslarının saldırgan ve şiddet içeren davranışlar için risk faktörü olduğu belirtilmiştir. Brown vd. (2020) ise işini ya da gelirini kaybetmenin ve ailelerinin geçimini sağlayamayacakları bir konumda olmalarının ebeveynlerde görülen en belirgin stres kaynağı olduğunu belirtmiştir. Nitekim Lawson, Piel ve Simon (2020) tarafından yapılan ve pandemide ebeveynlerin işini kaybetmesi ile çocuğa kötü muamele arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaya 4-10 yaş çocuğa sahip olan çocukların ebeveynleri katılmıştır. Çalışmada iş kaybının çocuklara kötü muamele için önemli bir risk faktörü olduğu, işini kaybeden ebeveynlerin diğer ebeveynlere kıyasla çocuklarına psikolojik ve fiziksel olarak daha fazla kötü muamelede buldukları bulgusu elde edilmiştir. Benzer şekilde Erol (2020) yaptığı çalışmada ailede işsizliğin eşlik ettiği sorunlardan dolayı çocukların ve ergenlerin şiddet mağduru olma oranının arttığını belirtmiştir. Aile ortamında görülen stres ve çatışma ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirmelerini olumsuz yönde etkiler (Işık, 2020). Aile biriminin, üyelerinin birbiri ile sürekli etkileşim içeren bir yapı olduğu ve ailede meydana gelen bir durumun tüm aile üyelerini etkilediği göz önünde bulundurulduğunda pandemi süresince işsiz kalan ebeveynin yaşadığı stresi diğer bireylere yansıtması şiddete yönelik büyük bir risk içermektedir.

Pandemi her ne kadar bireylerin yaşam rutinlerinde neden olduğu değişikliklerden dolayı yaşam dengelerini etkilese de, bu etkilenmeye en çok kadınların maruz kaldıkları söylenilebilir. Nitekim Bay Karabulut (2021) çalışmasında okul ve işyerlerinin kapanması nedeniyle evde geçirilen zamanın artmasının aile içi dengeleri etkilediğini, bu etkilenmenin en büyük mağdurlarının ise artan iş yükü ve sorumlulukları nedeniyle kadınlar olduğunu belirtmiştir.

Tüm aile üyelerinin sürekli evde olması nedeniyle artan rutin ev içi rollerin yanı sıra uzaktan eğitim kapsamında çocukların çevrimiçi eğitimlerine ve okul etkinliklerine katılım sağlamaya ayrılan sürenin artması annelerin ev içindeki yükünü daha fazla artırmıştır. İlaveten, pandemi süresince birçok ebeveyn işini kaybederken işine devam eden ebeveynlerin özellikle çalışan annelerin çoğunun evden çalışmaya geçtikleri süreç içerisinde işlerini evden sürdürme çalışmaları ev yaşamlarına iş

yükünün de eklenmesine neden olmuştur (Altın, 2020; Brown, Doom, Lechuga-Peña, Watamura ve Koppels, 2020; Bulgurcuoğlu ve Kelebek-Küçükarslan, 2020; Griffith, 2020; Günindi Ersöz, 2020; Kalluri, Kelly ve Garg, 2021; Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020). Ayrıca pandemiye özgü kapsamlı hijyen ve temizlik sağlamaya ilişkin faaliyetlere ayrılan sürelerde gözlenen artış (Günindi Ersöz, 2020; Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020), bakımını üstlendikleri yaşlıların artan ihtiyaçları dolayısıyla birçok sıkıntılı durumla baş etmek durumunda kalma (Uzun vd. 2021) gibi nedenlerden dolayı pandemi öncesine göre artan ihtiyaçlar ve iş yükü kadın üzerinde baskı unsuru oluşturarak stresi tetiklemiş ve yaşadıkları sorunların artmasına neden olmuştur (Bay Karabulut, 2021; Günindi Ersöz, 2020). Tüm bunlara ilaveten pandemi döneminde ebeveynlere katkı sağlayan sosyal desteklerin (büyük anne-baba, bakıcı, kreş) azalması nedeniyle ebeveynler gündelik yaşamlarında kendilerine ayırdıkları zaman diliminde de kısıtlanma problemi yaşamaya başlamışlardır (Griffith, 2020).

Bireylerin yaşamlarında değişikliklere neden olan tüm bu faktörler birlikte ele alındığında devam eden pandemi süreci ebeveynlerde stresi artırarak olumsuz ebeveynlik davranışları için risk oluşturma ihtimalini artırır. Bakım verme ortamındaki bu değişiklikler zamanla eve kapanma nedeniyle değişen ebeveynlik davranışları ile birleştiğinde negatifliğin artmasına ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin zayıflamasına yol açabilir (Prime vd., 2020). Artan stres düzeyinin annede ailedeki diğer bireylere ve çocuklara yönelik tutum ve davranışlarında olumsuz değişimlere ve stresin tetiklediği uygun olmayan ebeveynlik davranışlarının görülmesine neden olduğu bilinmektedir (Işık, 2020). Erol (2020) pandeminin neden olduğu yaşamsal değişimlerden herkesin etkilenmesine karşın bu durumdan en çok çocukların ve ergenlerin etkilendiğine dikkat çekmiştir.

Bay Karabulut (2021) pandemi süresinde aile bireylerinin birlikte geçirdikleri zamanın artmasının aile içi dengelerin bozulmasına neden olduğunu belirtmiştir. Nitekim Chung vd. (2020) tarafından Singapur'daki Covid-19 pandemisi sırasında yaşanan ebeveyn stresinin ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yapılan çalışmada; evde kalma kısıtlamalarının ebeveynlerdeki stres düzeyini etkilediği, artan stres düzeyinin ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek şiddet içeren ebeveyn davranışlarını artırdığı belirtilmiştir. Lee, Ward, Chang ve Downing (2021) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise Covid-19 pandemisi ebeveynlerin algıladıkları sosyal izolasyon, sosyal mesafe kuralları, işini kaybetme ve istihdam durumundaki son değişiklikler nedeniyle algıladıkları zorlukların çocuklara kötü muamele açısından (ihmal, fiziksel ihmal, denetimsel ihmal, duygusal ihmal, sözlü saldırganlık ve fiziksel ceza) içerdiği riskler incelenmiştir. Çalışmada, bahsedilen risk etmenlerinden kaynaklı ebeveyn depresyonunun çocuklara kötü muamele ile ilişkili olduğu ve ebeveynler tarafından çocukların fiziksel olarak cezalandırılma riskinin arttığına dair elde edilen bulgular çalışmada dikkate değer olarak belirtilmiştir. Ayrıca Brown, Doom, Lechuga-Peña, Watamura ve Koppels (2020) tarafından yapılan çalışmada da Covid-19 pandemisinin ebeveynlerin algıladığı stres ve çocuk istismarı potansiyeline olan etkileri incelenmiştir. Bir diğer çalışma Spinelli vd. (2020) tarafından 2-14 yaş arası çocukların ebeveynleri ile yapılmış ve çalışmada pandemi süreci gerginliğinin ebeveynlerin bireysel ve çocukları ile olan

iletişimlerini ve refahlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Pandemi sürecinde çeşitli nedenlerden dolayı evde kalış sürelerinin artması, aile bireylerinin daha öncesinde birlikte geçirdikleri zaman diliminden daha çok birlikte zaman geçirmelerine neden olmuştur. Ancak birlikte geçirilen zamanın nitelik olarak kaliteli olmaktan ziyade aile üyelerinin hepsinin evde olmasından kaynaklı iş yükünün artması, evde kalış sürecinin ne kadar süreceğinin belirsizliği ve süreçte yaşanan ekonomik sıkıntı gibi nedenlerden dolayı artan strese bağlı olarak bireylerin tahammül seviyelerinde azalmaların neden olduğu kalitesiz ve riskli bir zaman dilimine dönüştüğü söylenilebilir. Bireylerin stres düzeylerinde ve tahammül seviyelerinde yaşanan bu olumsuz değişiklikler başta eşler arasında olmak üzere aile bireyleri arasındaki ilişkilerin kalitesinin azalmasına ve tartışma ortamlarının artmasına neden olmaktadır. Bozulan aile içi dengelerin aile ortamında şiddet içeren davranışları ve çocukların şiddetin tanığı ya da mağduru olma riskini artırmasından dolayı bireylerin pandemi süresince evde kalış sürelerinin çalışma kapsamında ele alınması gereken önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir.

Pandemi süresince ebeveynler üzerinde artan baskı ebeveynliği giderek daha zor hale getirmiştir (Roskam, Raes ve Mikolajczak, 2017). Brown vd. (2020) çalışmasında bu durumun pandemi sürecinden kaynaklı stres yaratan etmenlerin çoğalarak ebeveynler tarafından yaşanan yoğun stresin ebeveynlerde anksiyete ve depresyon için bir risk faktörü oluşturduğuna ve stresin çocuk istismarı potansiyeli ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Artan stres nedeniyle azalan tahammül seviyesi ve olumsuzluk içeren ebeveynlik davranışlarının çocuklara uygulanan şiddeti artırabilmesi olasıdır. Nitekim Prime vd. (2020) pandemi nedeniyle yaşanan ulusal ya da evrensel krizin ebeveynlerin ruh sağlığını olumsuz etkilediğini ve bu olumsuz etkilerin çocukların refahlarını (well-being) olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

Covid-19 kısıtlamalarının aileler ve çocuklar üzerindeki etkilerinin neler olacağına ilişkin kesin veriler henüz mevcut olmasa da (Riegler vd. 2020) son zamanlardaki raporlar aile içi şiddetin ve çocuğa yönelik şiddetin pandemi döneminde yaşanan stresle birlikte arttığına dair veriler paylaşmaktadır. Pandemi süresince uygulanan kısıtlamalardan evde kalmaya yönelik alınan izolasyon tedbiri kapsamında, kadınlar şiddetine maruz kaldıkları failleriyle birlikte aynı evde yaşamak zorunda kalmış ve bu durum kadınların daha fazla şiddete maruz kalmalarına neden olmuştur (Altın, 2020; Kadına Yönelik Şiddete Son, 2021). Günindi Ersöz (2020) kadınların pandemi süresince artan aile içi şiddet olayları karşısında savunmasız bir konumda kaldıklarını belirterek, bu süreçte evde kalma süresinin uzaması, artan stres, aile büyükleri ve arkadaşlarla iletişimin azalması, yardım hatlarına sınırlı erişim, adli yardım ve koruma hizmetlerine ulaşımın kısıtlanması, sokağa çıkma yasağı ve alınan diğer katı önlemler gibi uygulamaların aile içi şiddetin mağdurlarının kaçış, yardım arama ve başa çıkma yollarını ortadan kaldırarak kadına yönelik şiddeti arttırdığına dikkat çekmiştir. Bu süreçte, kadınların yanı sıra şiddetin tanığı olan çocuklar da fiziksel ve/ya cinsel istismara maruz kalabilmekte ve içinde buldukları durumdan dolayı süregelen bir travma yaşayabilmektedirler (*Kadına Yönelik Şiddete Son*, 2021).

Pandemi sürecinde aile içi şiddeti tetiklemeye yönelik etkilerin sonuncusu olan ebeveyn tükenmişliğinden **üçüncü etken olarak** bahsedilecektir. Ebeveynlerin stres faktörlerine maruz kalması bilişsel, duygusal ve fiziksel tükenmişliğe yol açabilir ve bu durum ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinde aşırı gerginliğe neden olabilir (Deater-Deckard, 2004; akt. Brown vd., 2020). Mevcut pandeminin ebeveyn tükenmişliğiyle ilişkili risk faktörlerinde artışa yol açabileceği ve tükenmişlik yaşayan ebeveynlerin çocuklarını istismar ve ihmal etme olasılıklarının daha yüksek olduğu bilindiğinden, ebeveyn tükenmişliğinin çocuklara kötü muameleye olan etkilerinin ve sonuçlarının anlaşılması oldukça önemlidir (Griffith, 2020).

Ebeveyn tükenmişliği sıradan bir ebeveyn stresi değildir. Ebeveynlerin yaşadıkları stresin çok uzun süre deneyimlenmesinin ebeveyn tükenmişliğinin meydana gelmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Ebeveynlerin mevcut kaynakları üzerindeki dengesizliği artıran herhangi bir sosyodemografik, ailevi veya kişisel özellik ebeveyn tükenmişliğine yönelik savunmasızlığı artırmada rol oynamaktadır (Roskam vd., 2017). Bu bağlamda, yaşanan pandemi sürecinin ve süreçteki olumsuzlukların ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerini etkilemede önemli bir role sahip olduğu söylenilebilir. Pandemi süresince yaşanan ekonomik sıkıntıların ebeveynlerin geçime yönelik mevcut kaynaklarını, kısıtlamaların getirdiği eve kapanma ve artan iş yükünün anlayış ve hoşgörüyeye ilişkin ebeveyn kaynaklarını, artan stresin doğru bir şekilde ifade edilememesinin de aile içinde saygı ve sevgiye yönelik kaynakları tükettiği ve tükenmişliğe neden olan bu etmenlerin aile içi şiddet oranlarını artırdığı söylenebilir. Nitekim Mikolajczak, Brianda, Avalosse ve Roskam (2018) tarafından yapılan çalışmada ebeveyn tükenmişliğinin eşler arasında yaşanan çatışmalarla ve çocukla ilgili sonuçlarla (ihmal ve şiddet) ilişkili olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Griffith (2020) çalışmasında küresel salgının günlük yaşamın neredeyse tüm yönlerinde önemli değişikliklere yol açtığını, yaşanan bu değişikliklerin çoğunun ebeveyn tükenmişliğine ilişkin risk faktörleriyle ilişkili olduğuna değinmiştir. Ayrıca pandemiden kaynaklı bu durumun özellikle ebeveyn tükenmişliği yaşayan ebeveynlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelme olasılığını artırdığı için rahatsız edici olduğuna değinmiştir.

Ebeveyn tükenmişliğinin aile içi dengeleri etkileyen önemli bir sorun olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tükenmişlik yaşayan ebeveynlerin eşler arası ilişkilerinde anlaşmazlıkların görülmesi kaçınılmaz olabilmektedir. Artan stres, kaynakların yetersizliği, mevcut durumla başa çıkmaya yönelik tecrübelerin yetersizliği, yaşanan çaresizlikle baş edemeyen ebeveynin şiddete başvurması olarak aile içi ilişkilere yansiyabilir. Nitekim Bernard Van Leer Vakfı (2014) tarafından ebeveynlerin çocuklarına uyguladıkları şiddet içeren davranışlarının nedenlerinin sorulduğu çalışmada, ebeveynler şiddeti uygulayan kişinin öfkesini kontrol edemediği ya da işe yaradığını düşündüğü için şiddete başvurduğuna dair görüşler belirtilmiştir. Yapılan araştırmalarda pandemi evde kalma süresince izole yaşayan kadınlara ve çocuklara yönelik her türlü şiddete (fiziksel, cinsel, psikolojik) maruz kalma oranının ve vaka sayılarının arttığı belirtilmiştir (Bulgurcuoğlu ve Kelebek-Küçükarslan, 2020; Kadına Yönelik Şiddete Son, 2021). İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden Anadolu Ajansı tarafından sağlanan verilerden elde edilen bulguya göre 2019 yılı Mart ayında 1.804 aile içi şiddet olayının yaşandığı, pandemi döneminde ise ev içi şiddet oranının sadece İstanbul'da % 38,2

oranında artarak olay sayısının 2 bin 493'e yükseldiği bilgisi paylaşılmıştır (BBC News/ Türkçe, 2020). Ülkemizde pandemi süresince kadın şiddeti vakalarında artış olduğu bilgisi kadın örgütleri tarafından da paylaşılmıştır (Ünker, 2020). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Raporu (2020) tarafından paylaşılan verilerde 2020 yılında öldürülen 300 kadının 181'inin evinde öldürüldüğü ve çoğunluğunun evli olduğu kocaları tarafından öldürüldüğü bilgisi paylaşılmıştır. Paylaşılan bu veriler pandemi döneminde artan kadın şiddet ve ölüm vakalarının korkutucu bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca sadece ülkemizde değil pandemi ile birlikte İtalya, İspanya, Almanya, Kanada gibi dünyanın pek çok ülkesinde kadına yönelik şiddet vakalarının arttığı da belirtilmiştir (Ünker, 2020).

Ne yazık ki aile içi şiddet yeni görülen toplumsal bir sorun değildir. Uzun bir geçmişi olan aile içi şiddet olaylarının yaşandığı aile ortamında bulunan tüm bireylerin bu durumdan olumsuz etkilenmesi olasıdır. Başta ebeveynler ve toplum olarak her ne kadar çocukların refahını sağlamaya yönelik mutlu, sevgi ve güven dolu bir aile ortamının çocuklara sunulması arzu edilse de, birçok aile ortamı aile içi şiddet olaylarının görüldüğü güvensiz ve korku barındıran mekânlara dönüşebilmektedir. Aile içi şiddet olaylarının yaşandığı aile ortamlarında büyüyen çocukların, küçücük yürekleriyle kocaman olaylara şahit oldukları, şahit oldukları olayların aldıkları ekran görüntülerini hafızalarında ömür boyu sakladıkları ve bunların ağır yüklerini sırtlandıklarını söylemek çok da zor olmayacaktır. Aile içi şiddet unsuru çocukların yaşamlarında olumsuz etkilere neden olan ve bir toplum için tehdit içeren bir olgudur. Bu doğrultuda, henüz yakın bir zamanda meydana gelen ve çocukların yaşamlarını olumsuz etkileyebilecek aile içi şiddet unsuru olaylarının birkaçından bahsedilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir.

Henüz 2019 yılı Ağustos ayında yaşanan olayda Kırıkkale'de yaşayan E.B'nin (38 yaş) 4 yıl önce boşandığı eşi F.B. (43 yaş) tarafından 10 yaşındaki kızının gözleri önünde bıçaklanarak katledildiği olayda olaya şahit olan kızının 'Anne lütfen ölme!' yalvarışları bir trajedi olarak gündemde yerini aldı (Haber Global, 2019). Bir diğer olay 2021 yılının Mart ayında Samsun'un Canik ilçesinde sokak ortasında yaşandı. Olayda annenin boşandığı eski eş, 5 yaşındaki çocuğun 'anne' diye ağlamasına aldırmadan gözleri önünde anneye dakikalarca şiddet uyguladı (CNNTürk, 2021). Yaşanan bir diğer olay ise 2021 yılının Mart ayında Ankara'da gerçekleşen bir kadın cinayeti haberi. Ankara'nın Mamak ilçesinde meydana gelen olayda Z.K. (38 yaş) tartıştığı eşi R.K'yı 4 çocuğunun gözü önünde boğazından bıçakladı. Olayın tanığı, çocukların çığlık atarak kendisinden annelerini kurtarması için yardım istediklerini belirtirken anne olay yerinde hayatını kaybetti (Haber Türk, 2021).

Emsalleri ne yazık ki kolaylıkla çoğaltılacak olan bahsedilen olaylarda ölenler sadece şiddet kurbanları değil. Bu yaşanan toplumsal trajedi olaylarında insanlığın, sevginin, şefkatin ve merhametin öldüğünü söylemek mübalağa olmaz. Yaşanan bu insanlık ayıbı olayların olabildiğince üzücü ve can sıkıcı olaylar olduğu aşikârdır. Ancak 'Yaşanan bu trajedilere maruz kalan kalan kimi zaman da olayın mağdurları arasında olabilen bu çocuklara ve yaşadıklarına ilişkin neler yapılıyor?'

sorusunun yanıtlanmasının şiddetin gözardı edilen mağdurları olan çocuklara yönelik ödenmesi gereken toplumsal bir borç olduğunu söyleyebiliriz. Bu kapsamda mağdur çocukların yaşadıkları travmaların çocukların yaşamları üzerindeki etkilerini en aza indirmeye ilişkin yapılacak çalışmaların büyük bir önem ve gerekliliğe sahip olduğu söylenilebilir.

Bahsi geçen bu durumlar araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda ve çeşitli sivil örgütleri tarafından yayınlanan raporlarda kadınların maruz kaldığı şiddet olgusu şeklinde ele alınırken, yaşanan aile içi şiddet olaylarına tanık olan çocukların durumları genellikle göz ardı edilerek aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru konumunda olabilecek çocuklar üzerindeki etkisine değinilmemiştir. Konuya ilişkin yapılan literatür taramasında belirtilen kapsamda çocukları ele alan yeterli çalışma olmadığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmada, pandemi nedeniyle artan aile içi şiddete tanık olmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Mevcut çalışmanın pandeminin göz ardı edilen mağdurlarını oluşturan çocuklara değinmesi nedeniyle pandemi kapsamında yapılan çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandırmasından dolayı önemli olduğu düşünülmektedir.

Ve Pandemide Yaşanan Şiddette Çocuk...

Bireyler ve yaşam üzerinde olumsuz etkilere neden olan pandeminin uzun vadede sonuçlarının neler olabileceği ile ilgili öngörülerde bulunmak yeterli değildir. Brown vd. (2020) tarafından mevcut pandeminin çocuk ve aile üzerindeki uzun vadeli etkilerini test etmek için gelecekteki araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Fegert vd. (2020) çocukların ve ergenlerin ruh sağlığı için çeşitli risk faktörleri içeren pandeminin aile içi şiddete ve çocuklara kötü muamele gibi olumsuz çocukluk deneyimleri üzerindeki etkilerinin uzun vadeli sonuçlarının değerlendirilmesi için yapılacak boyamsal araştırmaların gerekliliğini vurgulamıştır. Pandemi sürecinin etkisine ilişkin Jentsch ve Schnock (2020) tarafından yapılan ve pandeminin çocuğun refahı üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada; pandemi sürecinin hem ailelerin hem de çocukların refahı üzerinde önemli etkileri olduğu ancak risk altında bulunan ailelerin ve çocuklarının bu süreçten daha olumsuz bir şekilde etkilendikleri belirtilmiştir. Bu doğrultuda maruz kaldıkları durumlardan dolayı aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru olan çocukları pandemi sürecinin daha fazla ve derinden etkilediği söylenilebilir.

Pandemi sürecinde bireylerin psikososyal iyilik hali üzerinde olumsuz ve uzun süreli etkilere neden olan ihmal, istismar ve aile içi şiddet olaylarının yaşandığı söylenebilir. Bu kapsamda pandemi sürecinin bireyler üzerinde kısa ve uzun vadede meydana getirebileceği olumsuzlukların önlenmesine yönelik alınan tedbir ve uygulamalarda aile içi şiddet ve ihmal, istismar gibi risk etmenlerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Aile içi şiddetin başta çocuklar olmak üzere ailedeki diğer bireyler üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalara yer verilmesinin pandemi sürecinde artan şiddete maruz kalmanın çocuklar üzerindeki etkilerini anlama bağlamında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Aile içi şiddet; çocuğun başka bir odadan gelen tehditleri, fırlatılan nesnelere veya fiziksel darbelerin seslerini duyduğu, çocuğun ebeveynleri arasındaki şiddet olaylarına maruz kaldığı ve aile içi şiddetin

mağdur üzerindeki sonuçlarının fark edilmesini gerektiren bir kavram olarak tanımlanabilir (Dodaj, 2020). Aile içi şiddetin kadınlar ve çocukların ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin bilinmesi oldukça önemlidir (Almiş, Gümüştas ve Koyuncu Kütük, 2020). Yapılan çalışmalarda insan haklarının ihlal edildiği, tanıkları ve mağdurları açısından travmatik sonuçlar doğuran aile içi şiddetin nesiller arası aktarımında Sosyal Öğrenme Teorisi'ne ilişkin bakış açısının etkili olduğu bilinmektedir (Ayhan ve Özkan, 2016; İbiloğlu, 2012; Özgentürk ve Baltacı, 2012). Forke vd. (2019) tarafından çocukluk döneminde aile içi şiddete tanık olmanın kuşaklar arası etkisinin araştırıldığı çalışmada; aile içi şiddet tanıklığının yaygın bir olgu olduğu, yetişkinlerin %51'inin çocukluk döneminde aile içi şiddete tanık olduğu ve tanıkların %79'unun kadın olduğu bulgusu elde edilmiştir. Araştırmada ayrıca çocukluk çağı travması tanıklığının nesiller arası orta düzeyde etkili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Türkiye'de çocuklara yönelik aile içi şiddetin yaygınlığına, şiddete neden olan durumlara, şiddetin ebeveynlerin tutum ve disiplin anlayışları ile ilişkisine dair verileri elde etmek için '0-8 Yaş Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması' yapılmıştır. Yapılan çalışmada; çocukların ebeveynine yönelik fiziksel şiddet oranına tanıklık etme oranı %70 olarak belirtilirken, duygusal şiddete tanıklık etme oranı %54 olarak belirtilmiştir. Çocukların aile içi şiddetin en az bir türüne tanık olma oranı çalışmada %6 olarak belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca çocukların yaşları arttıkça şiddete tanık olma durumlarının da arttığı görülmüştür (Bernard Van Leer Vakfı, 2014). Aile içi şiddetin hüküm sürdüğü bir aile ortamında yetişmenin çocukların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir (İbiloğlu, 2012).

Aile içi şiddeti deneyimlemenin çocuklar üzerinde birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Nitekim aile içerisinde yaşanan şiddeti gören, duyan ya da yaşanan olayların tanığı ya da mağduru konumunda olan çocukta 'güvenli ve adil dünya' anlayışının zarar görebileceği (Briere, 1992) olaya kendilerinin sebep olduğunu düşünme ve olayı engelleyememekten kaynaklı suçluluk duygularının yaşanabileceği belirtilmiştir (Stone, 1992; akt. Yılmaz ve Karakuş, 2019). Bu kapsamda çocukların tüm gelişim alanları üzerinde olumsuz etkileri olan ihmal ve istismarın çocuklar üzerinde bıraktığı izler ve yıkımlar göz önünde bulundurularak bu çocuklarla yapılan terapötik görüşmelerde olayın meydana gelmesinde ve yaşanmasında çocuğun bir rolünün olmadığı çocuğa aktarılmadığı (Aktay, 2020).

Aile içi şiddet alanında hizmet sağlayan uzmanlar tarafından bireylerin maruz kaldıkları ya da yaşadıkları travmaların yaşamları üzerinde derin izler bıraktığı belirtilmiştir (Yılmaz ve Karakuş, 2019). Aile içi şiddetin etkilerine yönelik Babahanoğlu ve Özdemir (2016) tarafından yapılan çalışmada, aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru konumunda olan çocukların yaşadıkları travmanın yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde etkili olacağına ve travmanın etkileri ile başa çıkmada yetişkinlere nazaran daha uzun sürelere ihtiyaç duyduklarına değinilmiştir. Carnevale, Di Napoli, Esposito, Arcidiacono ve Procentese (2020) tarafından yapılan ve aile içi şiddete tanık olan çocuklarla ilgili yapılan bir diğer çalışmada ise; aile içi şiddetin çocuğun sağlığı üzerinde başta travma sonrası stres bozukluğu belirtileri olmak üzere, kardeşlere veya sınıf arkadaşlarına yönelik şiddet, uyku bozuklukları, stres, konsantrasyon güçlüğü, gastrointestinal bozukluklar, öğrenme ve dikkat

bozukluğu, kekemelik, hiperaktivite, dış dünyayı agresif bir şekilde reddetme, enürezis ve iştahsızlık gibi dramatik sonuçları olduğu bulgusu elde edilmiştir. Konuya ilişkin Riedl vd. (2019) tarafından yapılan bir diğer çalışmada da; çocuk istismarına ve aile içi şiddete maruz kalmanın bireylerin sonraki yaşamında fiziksel sağlıkları üzerindeki etkisi incelenerek çocuk istismarına ve aile içi şiddete maruz kalan bireylerde fiziksel sağlık için risklerin olduğu belirtilmiştir. Çalışmada istismar mağduru (çocuk istismarı ya da aile içi şiddet) olan yetişkinlerin istismarın hiçbir türüne uğramamış diğer yetişkinlerden daha fazla çeşitli hastalıklara ve bedensel bozulmalara sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. İstismar tanığı ya da mağduru olan hastaların kronik ağrı ve kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarına yakalanma riskinin istismar mağduru olmayan kişilere göre beş kat, mide-bağırsak ve metabolik hastalıklar için neredeyse üç kat daha yüksek riske sahip oldukları bulgusu elde edilmiştir. Çalışmada ayrıca çocuk istismarı mağduru olan ve aile içi şiddet yaşayan hastaların erken teşhisinin ve sağlanacak uygun psikososyal desteğin bireylerin yaşamları ve fiziksel sağlıkları üzerinde çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Tüm bu araştırma bulgularından hareketle istismara maruz kalmanın istismarın gerçekleştiği dönemde görülen kısa vadeli sonuçlarının yanı sıra, yaşamsal değişikliğe neden olan uzun vadeli ve kalıcı etkilerinin olduğu söylenebilir.

Bir diğer çalışma Dodaj (2020) tarafından aile içi şiddete tanık olan çocukların deneyimlerine yönelik yapılan çalışmaların bulgularına yer verilen meta analizdir. Çalışmada; aile içi şiddete tanık olan çocukların oranının yaygın olduğu, kız çocuklarının ve küçük çocukların aile içi şiddete maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. İlave olarak çalışmada aile içi şiddete tanık olmanın çocukların bilişsel, fiziksel, psikolojik ve davranışsal işlevsellik gibi alanlarda çocuğun gelişiminde kısa ve uzun vadeli birçok olumsuz sonuçlarla ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Dodaj (2020) çalışmasında ayrıca ebeveyn/bakım veren kişilerin sahip oldukları düşük eğitim düzeyi, sosyoekonomik statü, tek ebeveynlik, psikolojik zorlukların yaygınlığı ve güvensiz bağlanma stillerini de çocukların aile içi şiddete maruz kalma riskini açıklayan risk etmenleri olarak belirtilmiştir.

Maruz kalınan ya da tanık olunan istismarın çocukların gelişimleri üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma yapılmıştır. Lök, Başoğul ve Öncel (2016) tarafından yapılan çalışmada, aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru konumunda olan çocuklarda duygu ve davranış bozuklukları, depresyon, anksiyete, sonraki yaşamlarında istismar mağduru ya da faili olmaları, uyum bozuklukları, içe kapanma, post-travmatik stres bozukluğu, anti-sosyal davranış ve okul başarısızlığı gibi sorunların görüldüğü belirtilmiştir. Çocukların aile içi şiddetten nasıl etkilendiğini ele alan bir diğer çalışma Kahraman ve Çokamay (2016) tarafından yapılmıştır. Çalışmada aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru olan çocukların yaşadıkları olumsuz deneyimin etkilerini hem kısa hem de uzun vadede yaşayabilecekleri belirtilmiştir. Benzer şekilde Özgentürk ve Baltacı (2012) da çocukların aile içi şiddete maruz kalmalarının ve/ya tanık olmalarının özellikle duygusal gelişimleri üzerinde oldukça yıkıcı etkilere sahip olduğunu ve çocukların olaylardan aşırı şekilde etkilendiklerini belirtmiştir. Şiddete maruz kalmanın dışı vurumu çocuklarda suçluluk, kızgınlık, korku, üzüntü gibi davranışlarda görülürken, şiddet çocuğun sağlığını, hayata bakışını, akademik başarısını ve sosyal faaliyetlerini etkiler.

Tüm bu bulgulardan yola çıkılarak aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru olmanın çocukların bedensel ve ruhsal iyi oluşları üzerinde süregelen ve olumsuz sonuçlara neden olduğu yorumu yapılabilir. Aile içi şiddet hem olayın yaşandığı anda hem de sonrasında çocukların yaşamında travmatik bir 'an' olarak yer almaktadır. Olayın üzerinden yıllar geçse bile olayın hala çok yeni yaşanmış gibi canlı hatırlanması şiddetin ve istismarın bireylerin yaşamında uzun vadede etkili olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda aile içi şiddeti önlemeye yönelik erken müdahaleyi içeren tedbirler kapsamında öncelikle şiddet ve istismar açısından risk içeren gruplara ulaşılması amaçlanmalıdır. Sonrasında ise yaşadığı aile içi şiddet ya da istismar nedeniyle olayın sonrasında oluşabilecek olumsuzluklar nedeniyle risk grubunda olan bu kişilere uygun müdahale yöntemlerinin ulaştırılması amaçlanmalıdır. Her durumda olduğu gibi aile içi şiddet ve istismar vakalarında da erken müdahalenin ve erken müdahale niteliğinde olan çalışmaların bireylerin yaşamlarında oluşabilecek olumsuzlukların oluşmadan önlenmesinde, nükseden olayların olumsuzluklarının ise bireylerin yaşamlarında aksaklıklara neden olmadan giderilmesinde önemli bir role sahip olduğu yorumu yapılabilir. Benzer şekilde Kahraman ve Çokamay (2016) aile içi şiddet olaylarında çocukların olayın zarar(lar)ından en az şekilde etkilenmeleri noktasında gereken önlem ve tedbirlerin alınarak müdahalede bulunulmasının oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Şiddet; yaş ve cinsiyet ayırt etmeksizin bireylerin yaşamları üzerinde derin izler bırakan toplumsal bir sorundur. Şiddete maruz kalan ve güvenli bir yaşam alanına sahip olmayan bireylerin özellikle de çocukların yaşam kalitelerinde azalmalar olduğu söylenilebilir. Şiddetin mağduru ya da tanığı konumunda olan çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını iyileştirmeye yönelik çalışmalar, şiddetle ilgili yaşanmışlıkların izlerini tamamen silmesi de çocukların dünyalarını yeniden şekillendirmelerine ilişkin hizmetler sunar. Bu kapsamda şiddetin kısa ve uzun vadeli olumsuz etkilerinden korunabilmeleri için şiddetin göz ardı edilen mağdurları olan çocukların fark edilmesi ve 'Bu çocuklara sonrasında neler oluyor?' sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında özellikle pandemi döneminde artış gösteren aile içi şiddet vakalarına çocuğun tanıklık etme olasılığının daha fazla olması düşüncesinden yola çıkılarak şiddet mağduru olan çocuklara yönelik yapılan ya da yapılması gereken uygulamalara dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Çocukların tanık olduğu aile içi şiddetin oranları tam olarak bilinmemekle birlikte, bilinen durum; tanık olunan şiddet olaylarında çocukların fark edilmeyen mağdurlar olduğudur (Osofsky,1995; akt. Kahraman ve Çokamay, 2016). Şiddet, ihmal ve istismar mağduru olan çocukların rehabilite edilerek topluma sağlıklı bir birey olarak kazandırılmasında uzmanlar ve ailelerin işbirliği içerisinde mağdur çocuklara gereken desteği sağlayarak ilgi ve sevgi içeren psikolojik desteğin verilmesi oldukça önemlidir (Aktay, 2020). Özellikle pandemi döneminde kısıtlamalar kapsamında sürekli evde olmalarından dolayı normale kıyasla daha fazla aile içi şiddet deneyimleyen çocuklara yönelik sağlanacak psikolojik destek ve uygulamaların gerekli olduğu düşünülmektedir. Konuya ilişkin Akoğlu ve Karaaslan (2020) tarafından pandemi sürecinin çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerinin ele alındığı çalışmada, risk oluşturan durumlara yönelik çocukların tepkilerinin belirlenmesinin ihtiyaç

duyulan müdahalelerin olabildiğince hızlı ve uygun bir şekilde karşılanması açısından önemli olduğuna değinilmiştir.

Aile İçi Şiddet Olaylarına Müdahale Kapsamında Alınan Tedbirler ve Mevcut Uygulamalar

Bu kısımda, araştırma sorularından bir diğeri olan şiddet mağduru ve/ya tanığı olan çocuklara ve ailelerine yönelik ne gibi müdahaleler ve sağaltım çalışmaları uygulandığına ilişkin yapılan çalışma ve uygulamalar incelenmiştir. Dünyada aile içi şiddete tanık olan çocuklara yönelik uygulamaların sunulduğu kurum ve kuruluşlar bulunmasına karşın; ülkemizde aile içi şiddete tanık olan çocuklara yönelik yapılandırılmış bir uygulama bulunmamaktadır. Ülkemizde çocukları korumaya yönelik olan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinde; çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbirler kapsamında danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri sağlandığından bahsedilmektedir. Ancak kanunda bu koruyucu ve destekleyici tedbirlerden çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik alınacak tedbirler olarak bahsedilmektedir (Çocuk Koruma Kanunu, 2005). Aile içi şiddetin yasalar tarafından çocuğun öncelikli ortamı olarak belirtilen aile ortamında gerçekleştiği düşünüldüğünde bu kanun ve içeriğinin aile içi şiddetin mağduru olan çocukları korumaya yönelik önlemler hususunda yeterli olmadığı görülmektedir.

Ülkemizde aile içi şiddete tanık olan çocuklara yönelik kadın sığınma evlerinde çalışan kurum psikoloğu şiddete tanık olan çocuklarla bireysel görüşmeler yapabilmektedir (Dinçer ve Yüksel, 2018). Her dönemde yaşanan aile içi şiddetin çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmekle birlikte özellikle pandemi gibi bitiş tarihi belirsiz olan bir sürecin içerdiği mevcut psikososyal stres faktörlerinin çocukların ve ailelerinin sağlığını ve refahını nasıl etkilediği sağlık hizmeti sağlayıcıları tarafından ciddi olarak düşünülmeli ve ele alınmalıdır (Liu ve Doan, 2020). Aile içi şiddetin neden olduğu olumsuz etkilere müdahale bağlamında gereken psikososyal desteğin sağlanmasında multidisipliner bir yaklaşım sergilenmesi önemlidir (Lök vd., 2016). Bu multidisipliner yaklaşım kapsamında farklı meslek gruplarının bir araya gelerek hem çocuğa hem de aileye yönelik tedavi ve uygulama yöntemlerine yer vermesi problemin çözümüne yönelik daha sağlıklı bir yaklaşım sergilenmesini sağlayacaktır. Pandemi sürecine yönelik geliştirilen eylem planlarında aileler ve çocuklar üzerinde pandemi kaynaklı etkili olan stres unsurlarının olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik uygulamalara psikososyal destek hizmetleri dâhil edilmelidir. Bu kapsamda ailelerin ve çocukların refahlarına yönelik çalışan uzmanlara (ruh sağlığı çalışanları, çocuk gelişimi uzmanları, sağlık personeli) büyük sorumluluklar düştüğü söylenebilir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020).

Annelerinin maruz kaldığı şiddete tanık olmanın çocuklarda çeşitli gelişimsel problemlerin görülmesine neden olabildiği bilinmektedir. Bu bağlamda şiddetin tanığı olan çocuklara yönelik iyileştirici müdahalelerde bulunması gerekmektedir (Dinçer ve Yüksel, 2018). Şiddete maruz kalan çocukların kendilerini güvende hissedebilecekleri ortamların oluşturulması çocuğun iyileştirilmesi ve yaşadığı olumsuz süreçle başa çıkabilmesinde önemli bir etkidir (Kahraman ve Çokamay, 2016). Bu güvenli ortamın oluşturulması kapsamında; şiddet mağduru olan çocuğa, içinde bulunduğu şiddet ortamına ve şiddet uygulayıcılarına ulaşabilmek tedavi sürecinin daha işlevsel olmasını

sağlayacaktır. Nitekim Norman vd. (2012) tarafından çocuklarda istismarın incelendiği meta analizde evrensel bir sorun olan çocuk ihmali ve istismarının çocuklar ve yetişkinler arasındaki sağlıklı ilişkilerden meydana geldiği, çocukların daha çok ebeveynler tarafından istismar edildiği, yoksulluk ve sağlık problemlerinin istismar eden ebeveynler için risk faktörleri olduğu belirtilmiştir. Bu noktada uygulanacak olan müdahale çalışmaları kapsamında çocuğa ve ailelerine yönelik psikososyal destek hizmetleri sunabilecek uzman ve kuruluşların multidisipliner bir yaklaşım sergilemelerinin yapılacak olan sağaltım çalışmalarına daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Pandemi süresince ortaya çıkabilecek sosyal kaynaklı sorunların belirlenmesi ve müdahale edilmesinde şiddetin tanığı ya da mağduru olan kişilere yönelik koruma ve rehabilitasyon hizmetinin sağlanmasında sosyal hizmetin aktif bir rol üstlendiği bilinmektedir (Birinci ve Bulut, 2020; Nadır, 2016; Özgentürk, Karğın ve Baltacı, 2012). Aile içi şiddet yaşanmadan ya da yaşandıktan sonra mağdur çocuğa ve ailesine gereken sosyal desteğin sağlanmasına, sunulacak olan danışmanlık hizmetlerine, koruma yöntemlerine, terapötik müdahalelere ve ebeveyn eğitim programlarını içeren hizmetlerin sunulmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Başoğul, Lök ve Öncel, 2017).

Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarla çalışırken kullanılan birçok yöntem olmasına rağmen, çocuk ebeveyn psikoterapisi-aile içi şiddet, ana-baba çocuk etkileşim terapisi ve travma odaklı bilişsel davranışçı terapi gibi yöntemlerin etkililiği yapılan birçok çalışma ile ortaya konmuştur (Kahraman ve Çokamay, 2016).

Dodaj (2020) aile içi şiddet durumuna ilişkin çocuklara, gençlere ve ailelerine yönelik tedavi geliştirme ve sunma ihtiyacının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Hem ebeveynlere hem de çocuk ve gençlere yönelik tedavi yöntemleri arasında yer alan terapi ve müdahale programları aile içi şiddet vakalarının ortaya çıkmadan önlenmesinde ya da meydana geldikten sonraki sağaltım sürecinde bireylere katkı sağlayan uygulamalar arasındadır. Lacasa vd. (2018) tarafından aile içi şiddete tanık olan çocuk ve ergenlere yönelik sağaltım içeren bir çalışma yapılmıştır. Yaşları 7-16 arasında değişen 24 çocuk ve ergenle yapılan çalışmada aile içi şiddete tanık olan çocuk ve ergenlerde depresif ve travma sonrası görülen belirtilerin azaltılmasına yönelik on iki oturumdan oluşan Duygu Düzenleme ve Kişilerarası Grup Terapisi'nin etkililiğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Uygulanan terapi sonrasında, terapiye katılan çocuk ve ergenlerde terapinin travma semptomlarının tedavisinde etkili olduğu, depresif duygudurumu ve travma sonrası görülen belirtilerin azaldığı bulgusu elde edilmiştir. Çalışma bulgusu üzerinden, aile içi şiddetin önlenmesi bağlamında bireylere küçük yaşlardan itibaren duygu düzenleme ve yönetimi kapsamında özellikle öfke yönetimi becerilerinin kazandırılmasının gerekli olduğu söylenebilir. Öfkesini dizginleyemediği için olumsuz şekillerde dışarı vuran bireylerin diğer bireylere verdikleri zararın sadece fiziksel hasarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda psikolojik hasar da oluşturduğu ve oluşan bu psikolojik hasarın bireylere yaşamları boyunca eşlik ettiği söylenilebilir.

Aile içi şiddete maruz kalan çocukla çalışılırken sürece ailenin de dâhil edilmesi soruna bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmak açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda ebeveynlerin de dâhil edildiği eğitim programları, destek programları ve öfkenin kontrol edilmesine yönelik uygulamalar diğer ülkelerde kullanılan yöntemler arasındadır (Kahraman ve Çokamay, 2016). Yaşanan aile içi istismarın (ekonomik ve sağlık problemleri dışında) ebeveynlerin işlevsel olmayan ebeveynlik uygulamalarından kaynaklandığı göz önünde bulundurulduğunda, sürece ilişkin tedavide ebeveynlere yönelim kaçınılmaz olacaktır. Aile içerisinde meydana gelen şiddetin çocuklar tarafından model alınması ve karşılaştıkları problemlerin çözümünde şiddeti bir yöntem olarak kullanmaları olasıdır. Dolayısıyla bu işlevsiz ve kısır döngüyü kırmaya ilişkin etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Kahraman ve Çokamay, 2016). Bu kapsamda literatürde ebeveynlere uygulanan aile eğitim programlarının ebeveynlerin çocuklarıyla olan sağlıklı iletişim yöntemlerini ve stres düzeyini azaltarak ebeveynlik becerilerini geliştirdiğine ilişkin yapılan birçok çalışma bulunmaktadır (Duncombe, Havighurst, Holland ve Frankling, 2012; Işık, 2020; Meybodi, Mohammadkhani, Pourshahbaz, Dolatshahi ve Havighurst, 2019; Sumargi, Sofronoff ve Morawska, 2015; Wilson, Havighurst, Kehoe ve Harley, 2016; Yuldashev, Bell ve Whitehill, 2015). Uygulanan programlarda ailelerin işlevsel olmayan ebeveynlik uygulamalarında ve ebeveyn stresinde azalmalar olduğu; buna karşın ebeveynlik becerilerinde, ebeveynlik tarzlarında ve ebeveynlik güvenlerinde önemli artışlar olduğu görülmüştür. Sağlıklı aile ortamı sağlıklı çocuk anlamına geldiğinden ebeveyn tutum ve davranışlarında olumlu değişikliklere neden olan aile eğitim programları henüz aile içi şiddet olayları yaşanmadan olaya yönelik erken müdahale niteliğinde alınan bir tedbir olması bakımından önemlidir.

Her dönem önemini koruyan toplumsal bir sorun olan aile içi şiddet vakalarının pandemi döneminde artış göstermesinde aile içi şiddet mağdurlarının şiddetin uygulayıcıları ile aynı ortamda bulunmaları ve sahip oldukları imkânlar nedeniyle şiddetten kaçınmalarının neredeyse imkânsız olması yer almaktadır. Şiddet mağduru olan kadınların yanı sıra yetişkinlere nazaran daha savunmasız durumda olan, şiddetin tanığı ya da mağduru olarak en çok etkilenen ve hepsinden öte gözardı edilen çocuk mağdurların görünür kılınması sağlıklı bireylerden oluşan toplum için bir zorunluluktur. Cüceloğlu (2020) yaşamın amacının dünyaya gelen her çocuğa en iyi imkânların sağlanarak olabileceğinin en iyisi olması gerektiğini belirtmiştir. Öyleyse Cüceloğlu(2020)'nun belirttiği gibi *'Bir aile, bir millet, tüm insanlık, doğan her çocuğun olabileceğinin en iyisi olmasını öncelik olarak görmedikçe yaşam anlamını tam bulamaz.'* ifadesi kapsamında şiddetin olmadığı ve çocukların yıpratılmadığı bir yaşam alanı sağlamaya yönelik çalışmaların yapılmasının çocuk ve çocukla çalışan tüm uzmanların topluma yönelik bir borcu olduğu söylenilebilir.

ÖNERİLER

Hem bedensel hem de ruhsal yönden gelişim sürecinde olan çocukların şiddetin tanığı ya da mağduru konumunda kalmadan önce gereken önlemlerin alınarak çocuklara olumlu deneyimlere sahip oldukları yaşantılar sunulmalıdır. Bu süreçte her ne kadar alınabilecek en önemli önlemin

şiddetin engellenmesine yönelik önlemler olduğu bilinse de toplumda şiddet eğilimi olan riskli grupların tamamına ulaşarak gerekli hizmetlerin sunulması ve sürecin takibi çok mümkün gözükmemektedir. Buna karşın; bu kapsamda birincil (primer) koruma düzeyinde olan tedbirlerin alınmasının sonraki koruma düzeyleri için önleyici bir kalkan niteliğinde olduğu düşünüldüğünde sorunun kökenine ilişkin çalışmaların ilgili kurum ve kuruluşlar ile alan uzmanı kişiler tarafından yapılan çalışmalarda öncelikli konular arasında olması ve bu çalışmaların merkeze alınması gerektiği önerilmektedir. Bu çalışmalar kapsamında Dodaj (2020) tarafından da vurgulandığı gibi aile içi şiddete tanık olmanın çocuklar ve gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerinin dikkate alınarak çeşitli önleme programlarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de bir kurum ya da kuruluş tarafından uygulanan yapılandırılmış bir programın olmamasının büyük bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de aile içi şiddet kapsamında yapılacak çalışmaların öncelikle mesleği gereği şiddet mağduru ya da tanığı olabilecek çocuklarla karşılaşma olasılığı daha yüksek olan kesime yöneltmesi önerilmektedir. Bu doğrultuda üniversitelerde özellikle çocuğa yönelik şiddet ve istismar vakaları ile karşılaşma ve tanılama olasılığı yüksek mesleki alanların (ruh sağlığı çalışanları, çocuk gelişimi uzmanları, sosyal hizmet uzmanları, sağlık personeli) eğitim programlarında bu konuların daha kapsamlı ve işlevsel olarak yer alması gerektiği düşünülmektedir.

İçinde bulunulan pandeminin sosyal yaşama ilişkin getirdiği kısıtlamaların bireylerin sosyo-duygusal durumlarında neden olduğu değişimler ya da aile içi şiddetin sessiz mağduru olan çocuklar üzerindeki etkileri gibi uzun vadede ortaya çıkacak pandemi belirtilerini öngörebilmek kolay olmayacaktır. Her ne kadar pandemi sürecinin bireylerin ve özellikle aile içi şiddetin tanığı ya da mağduru konumunda olan çocukların yaşamları üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu bilinse de, bu kapsamda yapılacak olan boylamsal çalışmalarla bu etkinin boyutlarının tespit edilerek sunulması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılacak olan boylamsal çalışmaların müdahale ve sağaltım çalışmalarına katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mağdur çocukları merkeze alan çalışmaların artırılması önerilmektedir.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Çalışmanın her aşamasında sağladığı destek ve katkıların yanı sıra sunduğu görüş ve önerileri ile rehberlik eden çok değerli hocam Prof. Dr. Selim ACAR’a teşekkürü borç bilirim.

KAYNAKÇA

Akoğlu, G., & Karaaslan, T. (2020). COVID-19 ve İzolasyon Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Olası Psikososyal Etkileri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99–103.

Aktay, M. (2020). İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi Effects and Treatment

- of Abuse and Neglect on Children. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 169–184.
- Almış, B. H., Gümüştaş, F., & Koyuncu Kütük, E. (2020). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Kadın ve Çocukların Ruh Sağlığına Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(2), 232–242.
- Altın, G. (2020). Covid-19 Pandemisi Bağlamında Kadına Karşı Şiddete İlişkin Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 211–225.
- Ayhan, F., & Özkan, B. (2016). Aile içi şiddetin ergenler üzerindeki etkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3753–3767.
- Babahanoğlu, R., & Özdemir, S. G. (2016). Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi Konusunda Sosyal Hizmet Ve Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Görüşlerinin İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 1067–1088.
- Başoğul, C., Lök, N., & Öncel, S. (2017). Çocukların Aile İçi Şiddetten Korunmasında Ailelere Yönelik Girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 123–123.
- Bauer, N. S., & Webster-Stratton, C. (2006). Prevention of behavioral disorders in primary care. *Curr Opin Pediatr Lippincott Current Opinion in Pediatrics*, 18(18), 654–660.
- Bay Karabulut, A. (2021). Pandemi Sürecinde Kadın: Bir Bilançoya Dair Düşünceler. *MEYAD Akademi*, 2(1), 69–83.
- BBC News/ Türkçe. (2020). *Koronavirüs günlerinde ev içi şiddet artıyor: Kadınlar şiddetten korunmak için neler yapabilir?* <https://t24.com.tr/haber/koronavirus-gunlerinde-ev-ici-siddet-artiyor-kadinlar-siddetten-korunmak-icin-neler-yapabilir,871369>.
- Bernard Van Leer Vakfı. (2014). *Türkiye’de 0-8 Yaş Arası Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*.
- Birinci, M., & Bulut, T. (2020). Covid-19’un Sosyo-Ekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1), 62–68.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020a). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020b). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920.
- Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E., & Koppels, T. (2020a). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse and Neglect*, 110, 104699.
- Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E., & Koppels, T. (2020b). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse and Neglect*, 110(Pt 2), 1–14.
- Bulgurcuoğlu, S. E., & Kelebek-Küçükarslan, G. (2020). Covid-19 Pandemisinde (Yeniden) İnşa Edilen Mekânda Kadına Yönelik Ev İçi Şiddeti Anlamak. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 734590(2021), 71–83.
- Carnevale, S., Di Napoli, I., Esposito, C., Arcidiacono, C., & Procentese, F. (2020). Children witnessing domestic violence in the voice of health and social professionals dealing with

- contrasting gender violence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), 1–18.
- Chung, G., Lanier, P., & Wong, P. Y. J. (2020). Mediating Effects of Parental Stress on Harsh Parenting and Parent-Child Relationship during Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Singapore. *Journal of Family Violence*, 1–12.
- CNNTürk. (2021). *Kan donduran görüntüler: Eski eşini çocuğunun gözü önünde vahşice darbetti! - Günün Haberleri*. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/kan-donduran-goruntuler-eski-esini-cocugunun-gozu-onunde-vahsice-darbetti>.
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14(2), 117–132.
- Cüceloğlu, D. (2020). Covid-19 Geleceği Nasıl Etkileyecek? *Çocuk ve Medeniyet*, 5(9), 181–182.
- Dinçer, F., & Yüksel, M. (2018). Aile İçi Şiddete Şahit Olan Çocuklar: Bir Alanyazın Derlemesi . *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 130–141.
- Dodaj, A. (2020). Children witnessing domestic violence. *Journal of Children's Services*, 15(3), 161–174.
- Duncombe, M. E., Havighurst, S. S., Holland, K. A., & Frankling, E. J. (2012). The contribution of parenting practices and parent emotion factors in children at risk for disruptive behavior disorders. *Child Psychiatry and Human Development*, 43(5), 715–733.
- Erol, R. (2020). COVID-19 Enfeksiyonunun Çocuklar Üzerindeki Psikososyal Etkileri. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1, 109–114.
- Family Health in Europe-Research in Nursing. (2020). The COVID-19 Pandemic: A Family Affair. In *Journal of Family Nursing* (Vol. 26, Issue 2, pp. 87–89). SAGE Publications Inc.
- Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L., & Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*, 14, 20.
- Forke, C. M., Catalozzi, M., Localio, A. R., Grisso, J. A., Wiebe, D. J., & Fein, J. A. (2019). Intergenerational effects of witnessing domestic violence: Health of the witnesses and their children. *Preventive Medicine Reports*, 15, 100942.
- Gleason, M. M., Goldson, E., & Yogman, M. W. (2016). Addressing Early Childhood Emotional and Behavioral Problems. *American Academy of Pediatrics*, 138(6), 1–13.
- Griffith, A. K. (2020a). Parental Burnout and Child Maltreatment During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Family Violence*, 1–7.
- Griffith, A. K. (2020b). Parental Burnout and Child Maltreatment During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Family Violence*, 1–7.
- Günindi Ersöz, A. (2020). Bir Salgını Kadın Olarak Deneyimlemek: Covid-19 Günlerinde Ev İçindeki

- Yaşamın Eşitsiz Doğası. *Journal of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 6(31), 1510–1522.
- HaberGlobal. (2019). *Emine Bulut Vahşeti! "Ben Ölmek İstemiyorum" - YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=FdJB4hhxUj4>
- HaberTürk. (2021). *Yeter! Son dakika: Ankara'da vahşet! Karısını boğazını keserek öldürdü - Son Dakika Haberleri*. <https://www.haberturk.com/korkunc-son-dakika-ankara-da-tartistigi-esini-4-cocugunun-gozu-onunde-bicaklayarak-oldurdu-2997209>.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile İçi Şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 204–222.
- Işık, E. (2020). *Bilinçli Farkındalık Aile Eğitim Programının Ebeveynlerin Bilinçli Farkındalıkları, Yetkinlik Alguları Ve İletişim Düzeyleri İle Çocukların Davranış Sorunları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi.
- Jentsch, B., & Schnock, B. (2020). Child welfare in the midst of the coronavirus pandemic—Emerging evidence from Germany. *Child Abuse and Neglect*, 110, 104716.
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341–363.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Raporu*. (2020). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2947/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2020-raporu>.
- Kadına Yönelik Şiddete Son*. (2021). DİSK Kadın Komisyonu - KESK Kadın Meclisi - TMMOB Kadın Çalışma Grubu - TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu.
- Kahraman, M. S., & Çokamay, G. (2016). Aile İçi Şiddet ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Temel Kavramlar, Güvenlik Planı Hazırlama ve Alternatif Tedavi Model Örnekleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(4), 321–336.
- Kalluri, N., Kelly, C., & Garg, A. (2021). Child care during the COVID-19 pandemic: A bad situation made worse. *Pediatrics*, 147(3), 2021.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). *Kanunlar*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>
- Lacasa, F., Álvarez, M., Navarro, M. Á., Richart, M. T., San, L., & Ortiz, E. M. (2018). Emotion Regulation and Interpersonal Group Therapy for Children and Adolescents Witnessing Domestic Violence: A Preliminary Uncontrolled Trial. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 11(3), 269–275.
- Lawson, M., Piel, M. H., & Simon, M. (2020). Child Maltreatment during the COVID-19 Pandemic: Consequences of Parental Job Loss on Psychological and Physical Abuse Towards Children. *Child Abuse and Neglect*, 110, 104709.
- Lee, S. J., Ward, K. P., Chang, O. D., & Downing, K. M. (2021). Parenting activities and the transition to home-based education during the COVID-19 pandemic. *Children and Youth Services Review*, 122, 105585.
- Liu, C. H., & Doan, S. N. (2020). Psychosocial Stress Contagion in Children and Families During the

- COVID-19 Pandemic. *Clinical Pediatrics*, 59(9–10), 853–855.
- Lök, N., Başoğul, C., & Öncel, S. (2016). Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Psikososyal Desteğin Önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 8(2), 155–161.
- Meybodi, F. A., Mohammadkhani, P., Pourshahbaz, A., Dolatshahi, B., & Havighurst, S. S. (2019). Improving Parent Emotion Socialization Practices: Piloting Tuning in to Kids in Iran for Children With Disruptive Behavior Problems. *Family Relations*, 68(5), 596–607.
- Mikolajczak, M., Brianda, M. E., Avalosse, H., & Roskam, I. (2018). Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse and Neglect*, 80, 134–145.
- Nadır, U. (2016). Aile İçi Şiddetin Temel Değişkenlerinin Ve Şiddete Tanıklık Etmenin Çocuk Üzerindeki Etkilerinin “Cam Kırıkları Parkı” Romanı Üzerinden İncelenmesi Ve Edebi Eserlerin Sosyal Hizmet Eğitim Müfredatlarında Kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 542–552.
- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J., & Vos, T. (2012). The Long-Term Health Consequences of Child Physical Abuse, Emotional Abuse, and Neglect: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS Medicine*, 9(11), e1001349.
- Özgentürk, İ., & Baltacı, H. (2012). Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi . *Polis Bilimleri Dergisi*, 14(4), 55–77.
- Özgentürk, İ., Karğın, V., & Baltacı, H. (2012). Aile İçi Şiddet Ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi Cilt Turkish Journal of Police Studies*, 14(144), 55–77.
- Prime, H., Wade, M., & Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 75(5), 631–643.
- Riedl, D., Beck, T., Exenberger, S., Daniels, J., Dejaco, D., Unterberger, I., & Lampe, A. (2019). Violence from childhood to adulthood: The influence of child victimization and domestic violence on physical health in later life. *Journal of Psychosomatic Research*, 116, 68–74.
- Riegler, L. J., Raj, S. P., Moscato, E. L., Narad, M. E., Kincaid, A., & Wade, S. L. (2020). Pilot trial of a telepsychotherapy parenting skills intervention for veteran families: Implications for managing parenting stress during COVID-19. *Journal of Psychotherapy Integration*, 30(2), 290–303.
- Roskam, I., Raes, M. E., & Mikolajczak, M. (2017). Exhausted parents: Development and preliminary validation of the parental burnout inventory. *Frontiers in Psychology*, 8, 163.
- Slack, K. S., Berger, L. M., DuMont, K., Yang, M. Y., Kim, B., Ehrhard-Dietzel, S., & Holl, J. L. (2011). Risk and protective factors for child neglect during early childhood: A cross-study comparison. *Children and Youth Services Review*, 33(8), 1354–1363.
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., & Fasolo, M. (2020). Parents and Children Facing the COVID-19 Outbreak in Italy. *SSRN Electronic Journal*, 1–24.

- Sumargi, A., Sofronoff, K., & Morawska, A. (2015). A Randomized-Controlled Trial of the Triple P-Positive Parenting Program Seminar Series with Indonesian Parents. *Child Psychiatry and Human Development*, 46(5), 749–761.
- Ünal, E., Atik, D., & Gözüyeşil, E. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Kadınlar. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1–8.
- Ünker, P. (2020). *Korona günleri artan şiddete acil önlem gerektiriyor*. <https://www.dw.com/tr/korona-gunleri-artan-siddete-acil-onlem-gerektiriyor/a-53023681>.
- Uzun, H., Karaca, N. H., & Metin, Ş. (2021). Assesment of parent-child relationship in Covid-19 pandemic. *Children and Youth Services Review*, 120, 105748.
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., Kehoe, C., & Harley, A. E. (2016). Dads Tuning In to Kids: Preliminary Evaluation of a Fathers' Parenting Program. *Family Relations*, 65(4), 535–549.
- Yılmaz, T., & Karakuş, C. (2019). Klinik Psikoloji Bağlamında Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Değerlendirilmesi: Kadın, Çocuk ve Meslek Elemanlarının Psikolojisi Üzerine Bir Gözden Geçirme Çalışması. *Mediterranean Journal of Humanities*, 573–587.
- Yuldashev, F., Bell, B., & Whitehill, E. (2015). *Parents Raising Safe Kids: An Assessment of the Impact of the ACT Against Violence Program Curriculum*.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö., & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78–94.